

e-ISSN: 2630-631X

Article Type
Research ArticleSubject Area
HealthVol: 8 Issue: 65
Year: 2022 November
Pp: 2116-2126Arrival
27 September 2022
Published
30 November 2022
Article ID 65987Doi Number
<http://dx.doi.org/10.29228/smryj.65987>How to Cite This
ArticleBüyükkalay, B. N.
(2022). "Aşı Reddi ve Aşı Reddinde Bulunan Kişilerin Motivasyon Kaynakları", International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, (Issn:2630-631X) 8(65): 2116-2126

Social Mentality And Researcher Thinkers is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Aşı Reddi ve Aşı Reddinde Bulunan Kişilerin Motivasyon Kaynakları

Vaccine Rejection and Motivation Sources of Vaccine Rejected People

Buse Naz Büyükkalay¹ ¹ Yüksek Lisans Öğrencisi., İstanbul Aydın Üniversitesi, SBE, Özel Hukuk ABD, İstanbul, Türkiye

ÖZET

Eski çağlardan itibaren; insanoğlu ölümsüzlük tutkusuyla sağlıklı bir bedene sahip olma isteği içerisinde. Raporlanan arkeolojik kazılarda, birçok bitki özünün ve benzeri doğada ulaşılabilir kaynakların bir araya getirilerek, şifa bekleyen insanlara sunulduğu bilinmektedir. Aşı da en basit tabirle, hastalıklarla mücadele için geliştirilmiş içerisinde çeşitli etken maddelerin bulunduğu önleyici bir tedavi yöntemidir. Aşı ile hedeflenen gaye, insan vücudunun pasif nitelikteki mikrop ile tanışıp bağışıklık geliştirme tavrına girmesi şeklinde açıklanabilir.

Aşı reddi kavramı hayatımıza yeni girmemiştir. Aşı çalışmalarının hızlanması neticesinde 20. yüzyıl başlarında aşı reddinde bulunan kitleler oluşmuştur. Aşı ve aşı reddi, bir madalyonunu iki yüzü şeklinde ayrılmayan ve karşılıklı refleksler gösteren dinamiklere sahiptir.

Aşı reddinde bulunan kişilerin; bu yönde sahip oldukları temel hak ve özgürlük ile ancak toplumsal bağışıklığın sağlanması neticesinde salgın hastalıklardan korunabilecek; ciddi sağlık komplikasyonlarına sahip, organ yetmezliği yaşayan, tedavi gören, kronik hastalığı bulunan veya yaş sebebiyle aşıya uygun olmayan bireylerin de yaşam hakkına sahip oldukları unutulmamalıdır.

Aşı reddi yönünde irade açıklayan kişiler; aşıların içeriğinde bulunan etken maddeler, aşı faz çalışmaları gibi bilimsel kaygıların yanı sıra dini, kültürel ve sosyal faktörlerden etkilenebilirler.

Çalışmada; bir tarafta temel hak ve özgürlükler diğer tarafta ise yaşam hakkının bulunduğu hassas terazi, vücudu üzerinde dilediği tasarrufta bulunma hakkına sahip aşı reddi yönünde irade açıklayan kesimin motivasyon kaynakları üzerinden incelenmiştir.

Anahtar kelimeler: Aşı, Aşı Reddi, Aşının Yan Etkileri, Etken Madde, Motivasyon

ABSTRACT

From ancient times; human beings desire to have a healthy body with the passion of immortality. In the reported archaeological excavations, it is known that many plant extracts and similar available resources in nature were brought together and presented to people waiting for healing. In the simplest terms, vaccination is a preventive treatment method that contains various active substances developed to combat diseases. The purpose targeted by the vaccine can be explained as the human body's introduction to the passive microbe and adopting an immune-development attitude.

The concept of vaccine refusal is not new to our lives. Since the beginning of the 20th century, when vaccine studies accelerated, masses of the people who rejected the vaccine have formed. The concept of vaccine and vaccine rejection era inseparable and have dynamics that show mutual reflexes, and we can see these phenomena as two sides of the coin.

Fundamental rights and freedoms of persons who refuse vaccination and also on the other the other hand people who can be protected from epidemic diseases only as a result of ensuring social immunity; It should not be forgotten that individuals with serious health complications, organ failure, undergoing treatment, chronic disease or who are not eligible for vaccination due to their young age also have the right to life.

Persons who declare to refuse vaccination; the active ingredients in vaccines can be affected by religious, cultural and social factors as well as scientific concerns such as vaccine phase study.

In the study; on the one hand, fundamental rights and freedoms, and on the other hand, the sensitive scales with the right to life have been examined through the motivation sources of those who have the right to dispose of their body and express their will to reject the vaccine.

Keywords: Vaccination, Vaccine Rejection, Vaccine Side Effects, Active Ingredient, Motivation

GİRİŞ

Dünya çapında aşılama çalışmalarının başlangıcı, çiçek hastalığının tedavisi ve önlenmesi amacıyla 18. yüzyılda Dr. Edward Jenner tarafından gerçekleştirilen araştırmalar neticesinde uygulanan çiçek aşısı kabul edilebilir¹. Avrupa'yı büyük kayıplara uğratmış salgınların başında gelen çiçek hastalığının kontrol altına alınma çalışmalarında, aşı en etkili korunma yöntemi olarak kabul görmüştür². Dönemin birçok uygarlığı çiçek hastalığının, salgın haline dönmesi neticesinde büyük kayıplar vermiştir³. Uluslararası diplomasinin elçiler marifetiyle yürütüldüğü dönemlerde, bulaşıcı hastalık taşıyıcısı olup olmadığının tespiti için karantina tedbirleri uygulanmış, limanlarda ise yabancı menşei gemiler denetime tabi tutulmuştur⁴.

¹ Adnan Barutçu, Ezgi Çay and Nurdan Evliyaoğlu, 'Çiçek Hastalığı Epidemisinde Covid-19 Pandemisine; Aşı Kararsızlığı ve Aşı Reddi' (2021) 30(4) Arşiv Kaynak Tarama Dergisi 243, 243-250

² Ömer Ataç and A. Alp Aker, 'Aşı Karşıtlığı' (2014) İlkbahar(30) Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Dergisi 42, 42-47

³ Hülya Parıldar, 'Tarihte Bulaşıcı Hastalık Salgınları' (2020) 30(Ek Sayı) Tepecik Eğit. Ve Araşt. Hast. Dergisi 23, 19-26

⁴ Zeynep Arabacı, 'Birinci Dünya Savaşı Öncesi ve Savaş Döneminde Aşılama Uygulamaları ve Hemsirelik' (2017) 2(1) Kastamonu Sağlık Akademisi Dergisi 44, 40-50

19.yüzyılda çoğu uygarlığın gerisinde kalmış, bu minvalde büyük boyutta askeri, siyasi ve ekonomik sıkıntılar yaşayan Osmanlı İmparatorluğu'nda⁵ da çiçek hastalığının yayılmasının önlenmesi için çaba sarf edilmiřtir⁶. 1890 yılında tamamlanan ilk nüfus sayımı ile Osmanlı İmparatorluğu'nda ilk kez herkese ayrı nüfus tezkeresi verilmiş, ayrıca kadın ve erkek nüfus ilk defa birlikte sayılmıştır. Nüfus sayımının sonucu olarak hazırlanan tezkerelerin, resmi işlemlerde kullanılması zorunlu tutulmuřtur⁷. Merkezi otorite tarafından çiçek hastalığı salgının önlenmesi için gerçekteştirilen resmi işlemler böylelikle kontrol edilebilir olmuştur.

Osmanlı İmparatorluğu salgın hastalıklara karşı; halkın bilinçlendirilmesi, nizamnamelerin açılması, hekim ve aşıcıların tayinleri ile aşılama faaliyetleri şeklinde belirtebileceğimiz refleksler geliřtirmiřtir⁸. Devletin sağlık politikası, toplumsal bağışıklığı sağlayıp salgının ölümcül sonuçlarını minimize etmek idi. Çiçek salgınına karşı Avrupa ölkelerinden ivedilikle aşı getirtilmiş ve aşılamanın imparatorluğun her karışında uygulanması amacıyla çeşitli adreslerde aşı evleri kurulmuřtur⁹.

Bu doğrultuda; aşılama çalışmalarında risk boyutuna göre gruplandırmalar yapılmış; toplu ortamlarda yaşamak veya çalışmak zorunda kalan grup aşılama önceliğine sahip kılınmıřtır¹⁰. Keza aşı reddi yönünde tavır gösteren kişilerin dirençlerinin kırılması ve aşılamanın yaygınlaşması amacıyla çeşitli nizamnameler çıkarılmıřtır¹¹. Aşılanan birey sayısının artırılması ve toplumsal bağışıklık bilincinin halka sirayet etmesi amacıyla devlet bölge idari temsilcilerini sorumlu tutmuş ve mahaldeki aşılamayı artırıcı teşviklerde bulunmak yükümlölüğü yüklemiştir. Bu dönemde salgının telafi edilemez sonuçlarından kaçınmak amacıyla Osmanlı İmparatorluğu, aşı karşıtlarına yönelik; para cezasına hükmedilmelerini emreden kanuni düzenlemeler yapmaktan çekinmemiřtir¹².

Aktüel yaşamı oldukça meşgul eden aşı karşıtlığı yeni bir motivasyon değildir. Aşı karşıtlığının, tarihi kaynaklarda 18. yüzyıla kadar uzanan bir mazisi bulunmaktadır¹³. Osmanlı İmparatorluğu'nda aşılama politikalarındaki; çocuklarını aşılatmayan kişilere yönelik para cezası, aşı yaptırmayanları ihbar etme yükümlölüğü, aşı şahadetnamesi bulunmayan kişilerin resmi işlem gerçekteştirmemesi şeklinde artırabileceğimiz müeyyideler ve aşılama konusunda halkın yeterince aydınlatılmaması¹⁴ aşı karşıtlarını daha da agresif reaksiyonlar vermeye itmiştir.

Çalışmada; öncelikle kısaca aşının tanımı yapılmış, aşı karşıtlığı ile aşı kararsızlığı kavramları ayırt edilmiş, ikinci bölümde ise aşı karşıtlığının tarihsel süreçteki oluşumu irdelenerek, aşı karşıtlarını etki tepki mekanizması ile birlikte çözmeye çalışacağız, akabinde aşı karşıtlı kitlenin motivasyon kaynakları soru başlıkları halinde incelenmiştir.

AŞI KARARSIZLIĞI VE AŞI REDĐI KAVRAMLARI

Aşı, T.C. Sağlık Bakanlığı'nca; hastalık yapma yeteneğinde olan virüs, bakteri gibi çeşitli boyuttaki mikropların, söz konusu agresif özelliklerinden arındırılarak bedene yüklenmesi şeklinde tanımlanır¹⁵. Bu minvalde T.C. Sağlık Bakanlığı'nca aşı ile hedeflenen gaye, insan vücudunun pasif nitelikteki mikrop ile tanışıp bağışıklık geliştirme tavrına girmesi şeklinde açıklanmaktadır¹⁶. Aşı, hastalığın risk grubundaki insanlara uygulanabileceği gibi sağlıklı bireylere de uygulanabilir. Hasta etme fonksiyonu yok edilmiş mikrobun insan bedenine nakledilmesi ile o hastalığa savunma mekanizması (antikor) geliştiren vücut; canlı mikroba teması halinde hastalık ile nasıl savaşacağını bilmekle, mikrobun menfi sonuçlarından kendini koruyabilmektedir¹⁷.

⁵ Bayram Kodaman 'Osmanlı Devletinin Yükseliş ve Çöküş Sebeplerine Genel Bakış' (2007) 2007(16) Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakóltesi Sosyal Bilimler Dergisi 16, 1-24

⁶ <<https://covid19asi.saglik.gov.tr/TR-77801/turkiyede-asinin-tarihcesi.html>> erişim tarihi 13 Ekim 2022

⁷ Mustafa Karabulut 'Osmanlı İmparatorluğu'nda 19. Yüzyılda Değişim Süreci, Sosyal ve Kültürel Durum' (2016) 1(2) Mecmua Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi 59-60, 49-65

⁸ Burcu Mercan, 'XIX, Yüzyılda Osmanlı'da Çiçek Salgınları ve Çiçek Hastalığı ile Mücadele' (2017) 57-67

⁹ Sevdâ Ağır, 'Osmanlı'da Karantina Uygulama Süreçleri ve Tepkiler(1865-1914)' (2020) 47-55

¹⁰ Ağır (n 9) 60-61

¹¹ Mercan (n 8) 60-61

¹² Haldun Eroğlu, Güven Dinç and Fatma şimşek, 'Osmanlı İmparatorluğunda Telkih-i Cüderi' (2014) 26(101) Milli Folklor Uluslararası Kültür Araştırmaları Dergisi 193, 196-197

¹³ Barutçu, Çay and Evliyaoğlu (n 1) 248

¹⁴ Cem Karakılıç, 'Osmanlı Devletinin Çiçekle Mücadelede Kullandığı Yöntemler (1908-1918)' (2021) 17(33) Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi 9-10, 1-33

¹⁵ <<https://asi.saglik.gov.tr/genel-bilgiler/49-a%C5%9F%C4%B1-nedir,-nas%C4%B1-etki-eder.html#:~:text=%C4%B0nsan%20ve%20hayvanlarda%20hastal%C4%B1k%20yapma,geli%C5%9Ftirilen%20biyolojik%20%C3%BCr%C3%BCnlere%20a%C5%9F%C4%B1%20denir>> erişim tarihi 13 Ekim 2022

¹⁶ <<https://asi.saglik.gov.tr/genel-bilgiler/27-asinin-yararlari>> erişim tarihi 13 Ekim 2022

¹⁷ <<https://www.saglik.gov.tr/TR,21088/sagliga-asilanin.html>> erişim tarihi 06 Ağustos 2022

Başarılı aşılama politikaları ile birçok morbitesi yüksek hastalığın zararlı sonuçlarının engellenmesi mümkündür¹⁸. Aşı; geniş kitlelerde uygulama bulduğunda toplumsal bağışıklık mekanizması dahilinde; yaş küçüklüğü, kronik hastalık, alerji gibi sebeplerden dolayı aşılama grubu da hastalığa karşı korur. Aşılama bireylerin, aşılama grubu ile temasının kaçınılmaz olduğu günlük hayatta; kamu sağlığının sağlanması ve korunmasının ancak toplumsal bağışıklık ile gerçekleşeceği; bu bakımdan kitlesel bağışıklık için toplumda hedeflenen aşılama birey sayısını yüzdelik oranda gösterildiği birçok farklı araştırma mevcuttur¹⁹.

Pek tabii ki, kitlesel bağışıklık hedeflenirken, kişinin dokunulmaz haklarının²⁰ ihlal edilmemesi merkezi otoritenin asıl motivasyonu olmalıdır²¹. 4721 sayılı Türk Medeni Kanun gereği, gerçek kişinin hak ehliyeti vardır²². Kişiler hak ehliyetleri neticesinde; hukuk düzeni içerisinde eşit haklara ve borçlara sahip olma konusunda eşittir. Bu minvalde cevaplanması gereken soru; Aşı reddinin bir hak olup olmadığı olacaktır.

Aşı reddine, kişinin doğuştan kazandığı hak ve özgürlükler çerçevesinde bir yaklaşım sağlandığında; T.C. Anayasası'nın "Temel Haklar ve Ödevler" başlıklı ikinci kısmı altında yer verilen "Temel Hak ve Özgürlüklerin Niteliği" kenar başlıklı on ikinci maddesi, "Temel Hak ve Hürriyetlerin Sınırlanması" kenar başlıklı on üçüncü maddesi ve "Kişinin Dokunulmazlığı, Maddi ve Manevi Varlığı" kenar başlıklı on yedinci maddesi cevap niteliğindedir.

Yukarıda belirtilen ilgili yasal mevzuat kapsamında; mutlak dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel hak²³ ve hürriyetlere sahip olan kişinin²⁴, temel hak ve hürriyetlerinin özlerine dokunulmaksızın ancak kanun²⁵ ile sınırlandırılabilirliği, keza kişinin vücut dokunulmazlığının tıbbi zorunluluklar ile kanunda belirtilen haller dışında ihlal edilemeyeceği anlaşılmaktadır²⁶.

Bu minvalde; aşı reddinin bir hak olduğu kabulü ile tek istisnasının 06/05/1930 yılında resmi gazetede yayımlanmış, gerek kullanılan dil gerekse de kapsam içeriği itibarıyla acil bir güncellemeye ihtiyaç duyduğu anlaşılan, 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Yasası olduğu anlaşılmaktadır. 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Yasası'nın "Türkiye dahilinde her fert çiçek aşısı ile mükerrenen aşılamağa mecburdur..." şeklindeki seksen sekizinci maddesi gereğince kişinin doğuştan kazandığı temel hak olan vücut dokunulmazlığı kanun ile sınırlandırıldığı görülmektedir.

Aşı reddinin ancak kanunların izin verdiği müddetçe bir hak olduğunun kabulü ile çalışmaya devam edildiğinde; Dünya Sağlık Örgütü verilerine göre, aşılama çalışmaları sonucunda gelinen aşama itibarıyla Türkiye, 2002 yılında çocuk felci hastalığından arındığı raporlanmıştır²⁷.

Aşılama çalışmalarına Türkiye özelinde devam etmek gerekirse; özellikle son 10 yıllık süreçte yüksek başarı sağlandığını söylememiz mümkündür²⁸. Aşı teşkilatının gelişmesi, uygun saklama ortamlarının iyileştirilmesi, sağlık çalışanları ve halk nezdinde aşılama ile ilgili bilgilendirmelerin somutlaştırılması, ulaşımın ve nakletmenin gelişmesi gibi etkenler sayesinde kişilerin aşıya ulaşması kolaylaşmıştır.

Aşı kararsızlığı ve aşı reddi kavramları kuşkusuz farklı motivasyonları içerlerinde barındırırlar. Dünya Sağlık Örgütü'nün tanımlamasına göre; aşı kararsızlığı ile tanımlanan grupta, aşıya ulaşılabilirlik mümkün iken, birtakım aşılama uygulamalarında tereddüt hasıl olması veya aşıya karşı tepkilerinin bulunmamasına rağmen, aşıya erişimin kısıtlı kaldığı kişilerin bulunduğu belirtilirken; aşı reddi ile tanımlanan kitlenin tereddütten ziyade kesin bir şekilde aşıya karşı ret yönünde tavırlarının bulunduğu belirtilmiştir²⁹.

ASHI REDDİNİN TARİHİ GELİŞİMİ

Aşı karşıtlığı, aşı çalışmalarının hızlanması ve başarılı sonuçlar vermesinin doğal sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Etkili ve denetlenebilir faz çalışmalarının neticesinde ortaya çıkan aşılama ile aşı karşıtlığı direnci gösteren kesimin oluşması madalyonun iki yüzü olarak düşünülebilir. İki karşıt olgu birbirine refleks gösteren dinamiklere haizdir. İlk bilimsel aşılama takvimi, kaynaklara göre; 1796 yılında sığırcı çiçeği hastalığına karşı

¹⁸ Ataç and Aker (n 2) 42

¹⁹ Ferit Kuşçu and Emin Ediz Tütüncü, 'Kitle Bağışıklığı Ve Kızamık' (2015) 4(1) Türkiye Enfeksiyon Hastalıkları ve Klinik Mikrobiyoloji Uzmanlık Derneği Haber Dergisi 1, 1-4

²⁰ Ahmet Kılıçoğlu, 'Şeref Haysiyet ve Özel Yaşama Basın Yoluyla Saldırlardan Hukuksal Sorumluluk' (Ankara Turhan Kitabevi 2016), 3

²¹ Osman Doğru, 'Yaşama Hakkı Anayasa Mahkemesi Bireysel Başvuru El Kitabı-5' (Ankara MRK Baskı 2018), 41

²² Hüseyin Hatemi, 'Kişiler Hukuku', (İstanbul On İki Levha Yayıncılık 2021), 6-8

²³ Kemal Oğuzman, Özer Seliçi and Saibe Oktay Özdemir, 'Kişiler Hukuku Dersleri' (İstanbul Filiz Yayınevi 2020), 78

²⁴ Zafer Kahraman, 'Medeni Hukuk Bakımından Tıbbi Müdahaleye Hastanın Rızası' (2016) 7(1) İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 482, 479-509

²⁵ Arda Atakan, 'Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlanması ve Sınırlamanın Sınırları Oluşturan Ölçütler', 3-27

²⁶ Serap Helvacı, 'Gerçek Kişiler', (İstanbul Legal Yayınevi 2017), 103

²⁷ < https://www.who.int/health-topics/vaccines-and-immunization#tab=tab_1 > erişim tarihi:30 Temmuz 2022

²⁸ Talip Yiğit, Bayram Özcan Oktay, Cansu Nur Özdemir and Semra Moustafa Pasa 'Aşı Karşıtlığı ve Fikri Gelişimi' (2020) 7(53) 1247, 1244-1261

²⁹ Emel Gür, 'Vaccine hesitancy - vaccine refusal' (2019) 54(1) Türk Pediatri Arşivi 1, 1-2

Edward Jenner'in geliştirdiği aşı ile başlamıştır³⁰. Lakin dönem itibarıyla skolastik düşüncenin yankılarının devam ettiği Avrupa ülkelerinde din adamları; aşılana bireylerin sığırlara dönüşeceği ve büyük baş hayvanlarla birlikte olacağı yönünde sözde mitolojik söylentiler yaymaları aşılama çalışmalarını sekteye uğramıştır³¹.

18. yüzyılın son çeyreğinde geliştirilen ve günümüzde -çağın ötesi- şeklinde değerlendirilen aşılama; büyük kitlelere hitap eden, yüksek etki alanına sahip din adamlarınca kara propagandaya maruz bırakılmıştır³². Dini liderlerin; hastalıkların Tanrılar tarafından kötü ruha sahip bedenleri bu dünyada cezalandırmak amacıyla gönderildiği, kim ki bu hastalığa karşı aşı ile tedavi olmaya kalkışırsa; bunun Tanrı'ya karşı gelmek ile eş değer olduğu ve aşı yaptıranların aslında şeytana uydukları, hastalıkların Tanrı'nın kırbağı olduğu, hastalıklara karşı savaşmanın Tanrı'nın iradesini engellemekten ibaret olduğu yönündeki açıklamaları neticesinde aşılama oranlarında düşüş yaşanmıştır³³.

1840 yılında İngiltere'de ilk defa aşı kanunu çıkarılmıştır³⁴, bu kanun hükümlerine göre sosyal devlet ilkesinin bir yansıması olarak toplumun zengin, fakir her kesiminin aşılama amaçlanarak, aşılamanın yasallaştırıldığı görülmektedir. İlerleyen zamanlarda, kanun hükümlerinin toplumda istenilen bağımsızlığın oluşturulmasında yetersiz kaldığı görülmüş ve 1853 yılında kanun güncellenerek aşı bir seçenek vasfından çıkarılmış ve zorunlu kılınmıştır. Bu kapsamda aşı karşıtlarına yönelik caydırıcılık motivasyonu ile hareket edilerek; para cezalarına ve hapis cezaları gibi yaptırımlar öngörülmüştür³⁵.

Her seferinde bir öncesine kıyasla aşı karşıtlarına yönelik daha ağır yaptırımlar içeren kanunların, katı bir şekilde uygulanmaya devam etmesi, kitlesel boyutta aşı karşıtı hareketlerinin oluşmasını kaçınılmaz kılmıştır. 1854 yılında John Gibs 'Tıbbi Özgürlüklerimiz' tarafından yazılan kitap aşı karşıtı hareketlenmesinin öncü dalgasını oluşturmuştur. Bu yayının devamı şeklinde yazılı, görsel ve işitsel alanda ses getiren açıklamalar yapan birçok aşı karşıtı hareket oluşmuştur³⁶. Aşı karşıtlarının gösterdiği bu reflekslermerkezi otoritenin, toplum bağımsızlığını sağlama yönündeki dinamiği zeval vermiştir.

Kitlesel aşı karşıtı gösteriler, İngiltere yönetimini bir orta yol bulmaya itmiş; böylelikle hem aşı karşıtlarının motivasyon kaynaklarını inceleyecek, etki tepki mekanizması ile anlamlandıracak; hem de aşılama çalışmalarının kitleler üzerindeki olumlu sonuçlarını ortaya çıkaracak ve aşılama ile önlenebilen hastalıkların altının çizilecek bir komisyon kurulması kararı alınmıştır³⁷. Bu amaç ile Kraliyet Komisyonu kurulmuştur. Kraliyet Komisyonu aşı çalışmaları ve aşı reddi olmak üzere meseleyi her iki yönü ile de çözümleme misyonu ile hareket etmiştir. Komisyonun 1896 yılında sunduğu raporda; aşılama çalışmalarının insan sağlığının iyileştirilmesi ve korunması gibi toplum bağımsızlığının oluşmasında oldukça etkili olduğu belirtilip ayrıca; devletin, aşılama çalışmalarının hızlanması ve yaygınlaşması amacıyla kanunlarda kümülatif düzenlemelere hükmetmemesi gerektiğinin altı çizilerek, aşı karşıtlarına karşı onları anladıkları ve isteklerine saygı duyulacağı mesajı verilmiştir³⁸.

Kraliyet Komisyonunun raporu üzerine 1898 yılında oluşturulan yasal düzenleme ile, önceki aşı yasalarına kıyasla sert müeyyidelerden kaçınılmış ve ilk defa vicdani ret kavramından bahsedilmiştir³⁹.

19. yüzyılın ikinci yarısında İngiltere'de oluşan aşı karşıtlığı dalgası Amerika Birleşik Devletleri'ne de vurmuş ve aşı karşıtı büyük kitleler meydana gelmiştir⁴⁰. Aşı karşıtlarının dinamikleri git gide artarken 1907 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde ilk aşı karşıtı konferans düzenlenmiş ve bu konferansı takiben Amerikan Anti Aşı Derneği kurulmuştur⁴¹.

Aşı çalışmaları sistematığının şekillendiği, toplumun bilgilendirilmesi yönünde adımların atıldığı 20. yüzyılın ortalarında; geçmiş yüzyılın kabusu olan çiçek hastalığı ile artık etkin bir şekilde savaşılmaya başlanmış ve

³⁰< <https://covid19asi.saglik.gov.tr/TR-77801/turkiyede-asinin-tarihcesi.html>> erişim tarihi 08 Ağustos 2022

³¹ Didem Doğanılmaz Duman and Ece Ünür, 'Özne ve Söylem Bağlamında Aşı Karşıtı Protestoların Toplumsal Hareketler Sosyolojisi Kapsamında İncelenmesi' (2022) 10(1) Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi 101, 98-127

³² Doğanılmaz Duman and Ünür (n 31) 101-102

³³ Selim Badur, 'Aşı Karşıtı Gruplar ve Aşılar Karşı Yapılan Haksız Suçlamalar' (2011) 25 (Ek 2) ANKEM Dergisi 82, 82-83

³⁴ İrem Mülhür, Şerife Yılmaz and Pınar Soylu, 'Geçmişten Günümüze Aşı ve Aşılama' (2022) 1(1) Journal of Medical Topics & Updates 35, 32-36

³⁵ Çiğdem Kader, 'Aşı Karşıtlığı: Aşı Kararsızlığı ve Aşı Reddi' (2019) 4(3) ESTÜDAM Halk Sağlığı Dergisi 377, 378-379

³⁶ Selin Atalay, 'Sosyolojik Bakış Açısından Aşı Karşıtlığı ve Halk Sağlığı in Tuğba Yılmaz (ed.) Psikoloji, Sosyoloji ve Coğrafya Bakış Açısından Sağlık İçinde (Ankara Berikan Yayıncılık 2019), 61-92

³⁷ Doğanılmaz Duman and Ünür (n 31) 102

³⁸ Kader (n 35) 379

³⁹ İbid 379

⁴⁰ Doğanılmaz Duman and Ünür (n 31) 102

⁴¹ Melike Yavuz, 'Aşı Karşıtlığının Tarihi' (2018) 33(3) Toplum ve Hekim Dergisi 187, 190-191

salgın boyutundaki sonuçları hafifletilmiştir. Aşı çalışmaları kapsamında oldukça verimli olan bu tarihlerde tetanoz, difteri ve boğmaca gibi hastalıklara karşı aşı geliştirme çalışmaları tamamlanıp, halka arz edilmiştir⁴².

Aşı karşıtlarının 20. yüzyıldaki en büyük motivasyonlarından biri aslında senaryodan ibaret olan, Gastroenterolog Andrew Wakefield ve arkadaşlarına ait bir çalışmadır⁴³. 1998 yılında Lancet Dergisi'nde yayınlanan bu çalışmada kabakulak, kızamık, kızamıkçık hastalıklarının önlenmesi için genç yaşta aşılanan bireylerin otizm semptomları gösterdikleri iddia edilmiştir⁴⁴. Çalışmaya konu on iki çocukta aşı sonrası gözlemlerini aktaran Wakefield ve ekibince hazırlanan rapora göre; kabakulak, kızamık, kızamıkçık hastalıklarının önlenmesi için geliştirilen aşıda, otizm hastalığının dinamikleri bulunmaktaydı⁴⁵.

Uluslararası mecrada da epeyce ses getiren bu çalışma, bilimsel geçerlilik ölçütlerinden yoksundu. Şöyle ki çalışmanın; deneklere ait genetik verilerin aşı öncesi ve sonrası objektif esaslar ile incelemediği, nörolojik değerlendirme adına herhangi bir araştırmaya yer vermediği, olguların kül halinde değil; sadece bir kısmının cımbızlanarak aktarılması ile oluşturulduğu kül halinde değerlendirildiğinde aşı karşıtlarına yönelik gerçekleşen bir algı operasyonundan ibaret olduğu anlaşılmıştır⁴⁶.

Keza büyük yankı uyandıran bu çalışmanın, kısa bir süre sonra bir aldatmacadan ibaret olduğu anlaşılmıştır. Andrew Wakefield ve arkadaşlarına; kabakulak, kızamık, kızamıkçık aşısı olan çocukların ebeveynlerini devlete karşı açılan davada temsil eden avukat tarafından, aşının otizm ile bağlantısı olduğunu iddia eden bir yayın çıkarmaları neticesinde maddi menfaat sağlandığı tespit edilmiş ve meslek etiği gibi birçok ilkenin unutulduğu, bilimsel çalışma niteliği bulunmayan, muvazaalı maddi tatmine haiz, bilim tarihi için büyük bir utanç kaynağı olan bu sözde araştırma Lancet Dergisi'nden kaldırılmış olmakla beraber ilgili kişiler cezai yaptırımlar işlenmiştir⁴⁷.

AŞI REDDİNDE BULUNAN İNSANLARIN MOTİVASYON KAYNAKLARI

İradelerini aşı reddi yönünde açıklayan insanların sahip oldukları motivasyonları altı başlık altında inceleyebiliriz.

Aşıların İçerisinde Bulunan Civa Vücuda Zarar Veriyor mu?

Aşılama çalışmalarının hızlı bir ivmeyle yükseldiği 20. yüzyılın ilk yarısında, aşının küçük enjeksiyonlar içerisinde muhafaza edilmesi söz konusu değildi; aşılar büyük ampüllerde saklanıp, her aşı uygulaması öncesi bu ampül açılarak içerisinden enjekte miktarı kadar sıvı alınıp tekrar kapağın kapatılması şeklinde bir döngü vardı⁴⁸. Ampüllerin saklama koşullarına her ne kadar riayet edilmeye çalışılsa da, her aşı öncesinde enjekte miktarı için yapılan kaynak aktarımında, aşının bakteriyel kontaminasyona uğraması söz konusu oluyordu⁴⁹.

Aşıların daha uygun ortamlarda saklanabilmesi ve içeriğindeki muhtelif etken maddelerin özelliğini kaybetmemesi amacıyla 1930'lu yıllarda aşının içerisinde anti-mikrobiyal özelliğe sahip organik civa türevi eklenmeye başlamıştır⁵⁰.

Sümerler Uygarlığı'ndan itibaren bilinen civa, 'Hg' sembolü ile gösterilir ve atom numarası 80 olan bir elementtir⁵¹. Atom numarası 20'den büyük olması, toksisite ve kirliliğe sebep vermesi⁵², insanlar tarafından oluşturulamaz veya yok edilemez halleri sebebiyle Civa ağır metaller arasında sayılır⁵³.

Çoklu doz içeren aşıların içerisinde yer alan anti-mikrobiyal madde ise; civa bileşiği olan tiomersal bileşiktir. Elementler bileşik haline geldiklerinde kendilerine özgü tepkimelerini kaybedip, yeni bir kimliğe bürünürler⁵⁴. Örnek, mutfakta kullanılan kabartma tozu aslında bir bileşiktir⁵⁵. Sodyum bikarbonat NaHCO₃ şeklinde gösterilen kabartma tozu içeriğinde bulunan Sodyum metali (NA), oldukça yanıcı ve patlayıcı özelliğine sahipken; NaHCO₃ bileşiğinde bu özelliğini göstermez. Bu minvalde; aşı içerisinde bulunan organik civa türevi de kendi özelliğini kaybederek bileşik oluşturan bir elementten ibarettir.

⁴² Melahat Akdeniz and Ethem Kavukçu, 'Aşılama ve Aşıların Tarihçesi' (2016) 8(2) Klinik Tıp Aile Hekimliği Dergisi 11, 12-16

⁴³ Önder Kılıçarslan 'Aşı Karşıtlığı Tarihçesi' in Cengiz Yakıncı (ed.) Güncel Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları (Akademisyen Yayınevi 2020) 30-31

⁴⁴ Alpay Azap, 'Aşı Karşıtlarının İddiaları ve Gerçekler' 2

⁴⁵ Barutçu, Çay and Evliyaoğlu (n 1) 245

⁴⁶ Hüseyin Haydar Kutlu and Mustafa Altındış, 'Aşı Karşıtlığı' (2018) 23(2) Flora Dergisi 47,53-55

⁴⁷ Ataç and Aker (n 2) 42

⁴⁸ Kader (n 35) 382

⁴⁹ Azap (n 44) 6

⁵⁰ Kılıçarslan (n 43) 34

⁵¹ < [https://www.mta.gov.tr/v3.0/metalikmadenler/civa#:~:text=S%C3%BCmerler%20zaman%C4%B1ndan%20beri%20bilinen%20%C4%B1va,%2Fs%C4%B1v%C4%B1%20g%C3%BCm%C3%BC%C5%9F\)%20s%C3%B6z%C3%BC%C4%9F%C3%BCnden%20gelir](https://www.mta.gov.tr/v3.0/metalikmadenler/civa#:~:text=S%C3%BCmerler%20zaman%C4%B1ndan%20beri%20bilinen%20%C4%B1va,%2Fs%C4%B1v%C4%B1%20g%C3%BCm%C3%BC%C5%9F)%20s%C3%B6z%C3%BC%C4%9F%C3%BCnden%20gelir) > erişim tarihi 13 Ekim 2022

⁵² Emel Örün and S. Songül Yalçın, 'Kurşun, Civa, Kadmiyum: Çocuk Sağlığına Etkileri ve Temasının Belirlenmesinde Saç Örneklerinin Kullanımı' (2011) 3(2) Ankara Üniversitesi Çevrebilimleri Dergisi 73, 73-77

⁵³ Tolgahan Seven, Büşra Can, Begüm Nur Darende and Sevda Ocak, 'Hava ve Toprakta Ağır Metal Kirliliği' (2018) 1(2) 92, 91-103

⁵⁴ < https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/17712/mod_resource/content/1/molekul%20ve%20formuller.pdf > erişim tarihi 13 Ekim 2022

⁵⁵ < <https://bilimgenc.tubitak.gov.tr/makale/kabartma-tozu-nasil-kabartir> > erişim tarihi 13 Ekim 2022

2000’li yılların başında çok dozlu flakon aşısı programına konu tiomersal içeren ampüller, kullanım pratiğinin olmaması sebebiyle uygulamadan kalkması ile tek dozlu aşılar geçilmiş, akabinde çoklu doz aşıların kullanımının sonlanması neticesinde civa bileşiğinin aşısı içerisinde daha fazla kullanımına lüzum görülmemiştir⁵⁶.

Aşılar ile Vücuda Alınan Alüminyum Miktarı Zararlı Mı?

Alüminyum tuzlarının aşısı içerisindeki görünümü adjuvan maddedir. Adjuvan, aşısı içeriğindeki en önemli maddedir⁵⁷. Özellikle kanser tedavisinde sıklıkla kullanılan adjuvan; daha az madde kullanılmasına rağmen, koruma kalkını oluşturmada daha fazla etki görülmesine sebep veren maddedir⁵⁸. Adjuvan, sağlık dünyasında kabul görmüş ve çeşitli alanlarda uygulama bulan bir çok ilaçta etken maddedir.

Aşısı içerisindeki antijen oranını düşük tutulmasını sağlayan adjuvan madde kaynağı alüminyum tuzları 20. yüzyılın başlarında etken madde olarak aşılar eklenmeye başlanmıştır⁵⁹.

Aynı civa gibi alüminyumun da vücuda zararlı olduğu bilimsel veriler ile ispatlanmıştır⁶⁰.

Ortalama bir insan vücudu yaklaşık olarak 35 mg alüminyum içerir⁶¹. Bu miktarın %50’si ciğerlerde, %25’i yumuşak dokularda, %25’i kemiklerde bulunur. Alüminyumun doğada en sık rastlanan üçüncü element olması sebebiyle de günlük hayat akışında da birçok defa karşı karşıya kalınır, keza aşılar ile vücuda alınan alüminyum miktarı doğada hali hazırda insan bedeninin maruz kaldığı alüminyum miktarından düşüktür⁶².

Bir örnek ile devam etmek gerekirse; ek gıdaya geçiş yapmamış ve anne sütüyle beslenen 6 aylık bir bebeğin vücudunda ortalama 10 mg alüminyum bulunmaktadır. 6 aylık bebeğin doğumundan itibaren olduğu aşılar ile vücuduna aldığı alüminyumun miktarı ise yalnızca 4 mg’dır⁶³.

Türkiye Alüminyum Sanayiciler Derneği’nin ‘Alüminyum ve Sağlık’ konulu araştırmasında yer alan alzheimer ve alüminyum başlığında, alüminyumun alzheimer hastalığına sebep olmadığı belirtilmiştir⁶⁴. Keza alüminyumun, alzheimer hastalığına sebep olduğunun kesin bir şekilde ispatlanmadığını belirtir birçok çalışmada mevcuttur⁶⁵.

Her ne kadar kişi aşısı neticesinde vücuduna gelen alüminyum miktarından tereddüt etse de; bu durumdan ziyade, kontrolsüz sanayileşme sebebiyle kirlenen hava, yüksek miktarda deterjan-çamaşır suyu teması, tava, tencere, alüminyum folyo gibi mutfak gereçleri, sigara dumanı şeklinde çoğaltılması mümkün örneklerde aşısının barındırdığı alüminyumun kat ve kat fazlasına maruz kalındığı bilinmektedir.

Aşıların İçerisinde Domuz Jelatinini Bulunuyor mu?

Sığır, tavuk, domuz gibi hayvanların kollajen dokularından elde edilen jelatin aşıların içeriğine eklenerek; nitelik kaybı yaşamadan uygulanmasına ve korunmasına sebep olur⁶⁶. Günümüz lojistik imkanları ile Avrupa kıtasında oluşturulan aşısı kısa bir süre sonra ülkemize veya diğer kıtalara ulaşmaktadır. Jelatin ile amaçlanan; aşısının yolculuğu sırasında içerisindeki maddelerin etken sıfatını kaybetmemeleri yani stabilizasyon sağlanmasıdır⁶⁷.

Aşısı reddinde bulunan kişilerin motivasyonları dini hassasiyetlerinden de kaynaklanabilir. Örneğin aşıların içerisindeki jelatin maddesinin domuzdan elde edildiğinden endişe eden kitle aşısı reddi yönünde iradesini açıklayabilmektedir⁶⁸.

Türkiye’de kullanılan aşıların içerisindeki jelatin, domuz menşeli değildir. Kullanılan aşılardaki jelatin, sığır kaynaklıdır⁶⁹. Bunun yanı sıra aşıların prospektüsünde içerisinde bulunan maddeler incelenerek, jelatin içeriği

⁵⁶ Mehmet Evren Öztürk, Aşılarda Kullanılan Koruyucu ve Adjuvan Maddelerin Olası Toksik Etkilerinin Değerlendirilmesi, (hacettepe.edu.tr,14Ocak2022)<<http://www.openaccess.hacettepe.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11655/25962/10322325.pdf?sequence=1>> erişim tarihi 21 Eylül 2022

⁵⁷ Öztürk (n 56) 9

⁵⁸ Gökçe Banu Acar, ‘Adjuvan Kemoterapi Alan Meme Kanseri Kadınlar Roy Adaptasyon Modeline Göre Verilen Semptom Yöntemi Danışmanlığının Fonksiyonel Duruma Etkisi’ 28

⁵⁹ Azap (n 44) 6

⁶⁰ Hasan Türkez and Mokhtar Ibrahim Yousef , ‘İnsan Lenfositlerinde Alüminyum ile Uyarılmış Genotoksiste Üzerine Propolis Etkisi’ (2009) 9(2) AKÜ Fen Bilimleri Dergisi 15, 18

⁶¹ Özgür Akman, Sema Atasever, Ecem Güçlü and Gözde Gümüş, ‘Alüminyum ve İnsan’ 3-5

⁶² Azap (n44) 6

⁶³ Kader (n 35) 384

⁶⁴ < <http://talsad.org.tr/wp-content/uploads/2019/05/Aluminyum-ve-saglik.pdf> > erişim tarihi 13 Ekim 2022

⁶⁵ İnci Kıran, ‘Alüminyum Kimyasal Türlerinin Ölçümünün İncelenmesi’ 18; Mustafa Volkan Düzgün and Ayşegül İşler Dalgıç, ‘Toplum Sağlığı İçin Giderek Artan Tehlike Aşısı Reddi Önlenebilir Mi?’ (2019) 17(2) Güncel Pediatri Dergisi 429, 424-434

⁶⁶ Mustafa Altındış, ‘Artan Aşısı Karşıtlığı Eğilimi; Nedenleri ve Sonuçları’ (2017) 2018(45) Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Dergisi 85-86, 82-87

⁶⁷ Kader (n 35) 384

⁶⁸ Talip Demir, ‘Aşısı Karşıtlı Tutumların Sosyokültürel ve Dini Boyutları’ (2021) 2(2) Selçuk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi 287, 275-291

⁶⁹ < <https://covid19asi.saglik.gov.tr/TR-77806/asi-icerikleri.html> > erişim tarihi 13 Ekim 2022

kolaylıkla denetlenebilir. Gelişen sağlık sektörü ile birlikte içerisinde jelatin maddesi bulunmayan ikame aşılar pazara sürülmüş ve kişilere seçim şansı sunulmuştur. T.C. Sağlık Bakanlığı'nın bilgilendirmesine göre; tartışma konusu jelatin her aşıda mutlak surette bulunması şart bir madde değildir, örneğin COVID-19 aşısında jelatin bulunmamaktadır⁷⁰.

Aşının içerisinde bulunan jelatin, sayısız kez işleme maruz kaldığından domuz DNA'sına sahip değildir⁷¹. Bu konuda açıklama yapan, Dünya İslami Tıp Birimleri Örgütü de aşılarda bulunan domuzdan elde edilen jelatinin birçok kez işlendiği ve artık transformasyona uğradığını belirterek, dini açıdan herhangi bir hassasiyet oluşturmadığı yönünde 1995 yılında yayın yapmıştır⁷².

Aşıların İçerisinde Ölü Doğan Fetüslerden Parça Bulunuyor Mu?

Aşı karşıtlarını etkileyen bir diğer dinamik ise; aşıların ölü doğan bebeklerden veya kürtaj sonucu alınan insan fetüsünden gelen dokuları barındırdığı düşüncesi olmuştur⁷³.

1960 yılında aşı çalışmalarında ölü iki tane fetüsten doku alındığı doğru olmakla birlikte bilim insanları, yaşamsal fonksiyonları evvelden tıbbi sebeplerle anne karnında iken son bulmuş fetüsleri inceleme konusu yapmışlar ve incelemeye konu ölü fetüs dokuları derhal kültür ortamına aktarılmış ve laboratuvar platformunda suni olarak üretilmeye başlanmıştır⁷⁴.

Anlatımdan da açıkça anlaşılacağı üzere, aşı çalışmalarının geliştirilmesi için hiçbir gebelik kasti olarak sonlandırılmamıştır. Aksi durumun kabulü halinde ceza kanunu ilgili sevk maddesi gereğince bilim insanı hakkında hüküm kurulması kuvvetle ihtimaldir.

Aşıların Çocuklara Uygulama Takvimi Agresif Mi?

Ebeveynlerin akıllarındaki öncelikli sorulardan bir tanesinde, çocuklarına doğumdan itibaren çok kısa aralıklarda birçok aşının uygulandığı takvim oluşturmaktadır⁷⁵. T.C. Sağlık Bakanlığının resmi internet sitesinde, çocukluk dönemi için aşı takvimi paylaşılmaktadır⁷⁶.

Doğumdan ilköğretim 8. Sınıfa kadarki süreci kapsayan bu takvime göre, çocukların birçok aşı ile önlenilebilir hastalığa karşı bağışıklık kazanmaları hedeflenmektedir.

'Aşı ile vücuda alınan alüminyum miktarı zararlı mı?' alt başlığında yer alan altı aylık bebek örneği üzerinden devam etmek gerekirse; ilk altı aydan sonra anne sütünden ayrılan ve ek gıda ile beslenen bir bebeğin, vücuduna aldığı antijen ve mikroorganizma sayısı 2000 ile 6000 arasında değişmekte iken; on üç yaşına kadar takvime göre aşılması tamamlanan çocuğun, vücuduna aşı kaynaklı aldığı toplam antijen sayısının 150 civarında kaldığı tespit edilmiştir⁷⁷.

Çalışmalara göre zamanında aşılarını tamamlayan çocukların hastalanma oranlarında, takvime göre aşıları tam olmayan çocuklara nazaran oldukça düşük olduğu tespit edilmiştir⁷⁸. Bu minvalde; agresif olarak nitelendirilen aşılama programının; aslında sağlıklı bir neslin yetişmesindeki öneminin oldukça yüksek olduğu anlaşılmıştır.

Aşılar Otizme Sebep Olur Mu?

Bu soru, ayrıntısıyla ikinci bölümde yer verilen Andrew Wakefield ve arkadaşlarının hazırlanan kurgudan ibaret, bilimsel veriler ile desteklenmeyen, maddi tatmin boyutunda muvazaalı "sözde" bilimsel araştırmalarından kaynaklanmaktadır. 1998 yılında Lancet Dergisinde yayımlanan; toplumun her sosyal ve kültürel kesiminde yankılanan çalışma maalesef 2000'li yılların ortasına kadar yayında kalarak; etki alanını ve kitlesini oldukça genişletmiştir⁷⁹.

Lakin ebeveynlerin büyük bir çoğunluğu; Wakefield'in, -otistik çocukların avukatlarının aşı şirketlerine açtıkları davada; avukatlar ile anlaşarak otizm semptomlarının kaynağının kızamık, kızamıkçık, kabakulak aşısı olduğu yönünde uzman görüşü bildirmesi için para aldığı anlaşılmıştır.

⁷⁰ < <https://covid19asi.saglik.gov.tr/TR-77806/asi-icerikleri.html> > erişim tarihi 13 Ekim 2022

⁷¹ Altındış (n 66) 85-86

⁷² World Health Organization, Regional Office for the Eastern Mediterranean <<http://www.immunize.org/talking-aboutvaccines/porcine.pdf>> erişim tarihi 06 Ağustos 2022

⁷³ Demir (n 68) 287

⁷⁴ Kader (n 35) 384

⁷⁵ Sadık Akşit, 'Çocukluk Çağında Aşı Takvimi' (2007) 42(11) Türk Pediatri Arşivi Dergisi 28, 26-35

⁷⁶ < <https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/haberler/asilama-takviminde-degisiklik-yapildi.html> > erişim tarihi 13 Ekim 2022

⁷⁷ Kader (n 35) 383

⁷⁸ Seltap Gülcü and Sevda Arslan, 'Çocuklarda Aşı Uygulamaları:Güncel Bir Gözden Geçirme' (2018) 8(1) Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi 40, 34-43

⁷⁹ Kutlu and Altındış (n 46) 53

hadisesinden etkilenmek bir yana bu aldatmayı aş karşıtlığına sebep olarak öne sürmekten çekinmemişlerdir⁸⁰. Böylece; bilimsel alandaki vizesi iptal edilen çalışma; kamuoyunda etkisini kulaktan kulağa aktararak, ki her aktarımda kişilerce subjektif verilerin de dahil edildiği, etkilerini günümüze değin taşıyan içi boş bir balon halini almıştır.

Otizm spektrum bozukluğu, en basit anlatım ile bir nörolojik rahatsızlıktır⁸¹. Başlıca otizm belirtileri olarak; göz teması kurmama, sürekli ve tekrarlanan hareketlere karşı uyarılma, öğrenme metotlarına karşı duyarsızlık, tekdüze konuşma ve tonlama, hitap edilmesine rağmen geri cevap refleksi alınmaması gibi sınırlı ilgi ve aktivite örnekleri sayılabilir⁸². Lakin otizm hastalığının kaynağı henüz tespit edilememiş olmakla birlikte otizm semptomlarına; doğuştan, kalıtsal özellikler, DNA dizilimi mi yoksa çevre faktörlerinin mi sebep olduğu konusunda henüz bilim dünyasında bir görüş birliği oluşmamıştır.

Çalışma özelinde konu ele alınır; aşıların çocuklar üzerinde nörolojik aksaklığa, bozukluğa veya hasara yol açtığını gösterir herhangi bir bilimsel yayın bulunmamaktadır. Otizmin bilimsel ve genetik açıklamaları üzerinde birçok araştırmaya ulaşmak mümkündür⁸³. Bu yayınlarda, hastalığın farklı kimlik özellikleri değerlendirilmekle beraber ortak özellikleri, hastalığın sebepleri arasında aşı kaynaklı bir etkinin yer almamasıdır⁸⁴.

SONUÇ

Aşı, insanların mevcut veya muhtemel hastalıklardan korumasına imkan sağlayan, ulaşılabilir, pratik ve takip edilebilir bir uygulama mekanizmasına sahiptir. Her ne kadar aşı reddinde bulunan kitlelerin kendilerince haklı dinamikleri bulunsun da; belirli sebeplerle aşılanamayan kesmin toplumsal bağışıklığın sağlanması neticesinde salgın hastalıklara karşı korunmasında aşı en etkili yöntem kabul edilir.

Dünya Sağlık Örgütü'nce en büyük tehditlerden kabul edilen aşı reddi kavramı incelenirken; bu motivasyona sahip kişilerin toplumsal, dini hassasiyet, kültürel ve sosyal anlamda etkilendikleri faktörlerin belirlenmesi oldukça önem arz etmektedir.

Aşı reddi en temelinde güven problemine dayanmaktadır. Bireyler gerek faz çalışmaları şeklinde örneklendirebileceğimiz bilimsel verilere gerekse de merkezi otoritelerce gerçekleştirilen açıklamalara yeteri kadar güvenmemektedirler. Aşı çalışmalarında başarıya ulaşmak ve toplumsal bağışıklığın sağlanmasında en kritik strateji; aşı reddinde bulunan bireylerin endişelerinin tespit edilmesi ve bu endişelerin kaynakları konusunda gerekli bilimsel tatmin edici açıklamaların gerçekleştirilmesidir. Zira, tarihi süreçte aşı reddinde bulunan bireylere karşı uygulanan müeyyideler ile istenen gayeye ulaşılmadığı anlaşılmaktadır.

Güncel durum itibarıyla kişilerin istedikleri bilgiye diledikleri kanalla ulaşmaları oldukça kolaydır. Bilgiye ulaşmak için en sık tercih edilen yöntem online ortamda gerçekleşir. Bu minvalde; merkezi otoritelerin, bilgi kirliliğini önleyerek, propaganda çalışmalarını engelleyerek, aşı konusunda gerçekleştirilen açıklamaları bilimsel anlamda denetleyerek inandırıcı kılma yönünde bir ödevi oluştuğu sabittir.

Geçmişten bugüne, birçok farklı etken ile birlikte gelişen insan, sanayi, endüstri, tarım, bilim, ekonomi, dünya düzeni ile birlikte aynı evrim ve mutasyon sürecinden bakteri, virüs, hastalık etimolojileri, kalıtsal ve kronik rahatsızlıkların da geçtiği görülmektedir. Çağımızın ihtiyaçları değerlendirilerek, toplumsal bağışıklığın gerçekleştirilmesi arzusuna en uygun yaklaşımın kapısı ancak, temel insan hak ve özgürlüklerinin esas alındığı uygulanabilir ve denetlenebilir refleksler ile açılacaktır.

KAYNAKÇA

1. Acar G. B. (2019). "Adjuvan Kemoterapi Alan Meme Kanserli Kadınlara Roy Adaptasyon Modeline Göre Verilen Semptom Yöntemi Danışmanlığının Fonksiyonel Duruma Etkisi", Doktora Tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
2. Ağır S. (2020). "Osmanlı'da Karantina Uygulama Süreçleri ve Tepkiler(1865-1914)", Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
3. Akdeniz M.&Kavukçu E. (2016). "Aşılama ve Aşıların Tarihçesi" Klinik Tıp Aile Hekimliği Dergisi 8(2):11-28.

⁸⁰ İbrahim Topçu and Nazım Nasuhbeyoğlu, 'Gen Düzenlemeleri Teknolojileri Bağlamında CDVİD-19 Aşı Çalışmaları ve Etik Sorunlar' (2020) 25(3) Anadolu Kliniği Tıp Bilimleri Dergisi 280, 274-284

⁸¹ Gül Sultan Özeren, 'Otizm Spektrum Bozukluğu(OSB) ve Hastalığa Kanıt Penceresinden Bakış' (2013) 4(2) Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi 58, 57-63

⁸² Şahin Bodur and Şebnem Sosyal, 'Otizm Erken Tanısı ve Önemi' (2004) 13(10) Sürekli Tıp Eğitim Dergisi 394-397, 394-398

⁸³ Elif Funda Şener and Yusuf Özkul, 'Otizmin Genetik Temelleri' (2013) 22(1) Sağlık Bilimleri Dergisi (Journal of Health Sciences) 86, 88-89

⁸⁴ Işık Karakaya, 'Otizm ve Aşılar Arasında Bir İlişki Var mı?'(2018) 33(3) Toplum ve Hekim Dergisi 213, 213-216

4. Akman Ö.;Atasever S.;Güçlü E.&Gözde Gümüş G. (2011). “Alüminyum ve İnsan”, XIII. Öğrenci Sempozyumu Çalışma Grubu Sunumları, 17-18 Mayıs 2011, Başkent Üniversitesi Tıp Fakültesi, Ankara.
5. Akşit S. (2007). “Çocukluk Çağında Aşı Takvimi” Türk Pediatri Arşivi Dergisi, 42(11):26-35.
6. Altındış M. (2017). “Artan Aşı Karşıtlığı Eğilimi; Nedenleri ve Sonuçları” Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Dergisi, 2018(45):82-87.
7. Arabacı Z. (2017). “Birinci Dünya Savaşı Öncesi ve Savaş Döneminde Aşılama Uygulamaları ve Hemsirelik”, Kastamonu Sağlık Akademisi Dergisi, 2(1):40-50.
8. Atakan A. (2006). ‘Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlanması ve Sınırlamanın Sınıırını Oluşturan Ölçütler’, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Hukuk Ana Bilim Dalı Kamu Hukuk Bilim Dalı, İstanbul.
9. Atalay S. (2019). “Sosyolojik Bakış Açısından Aşı Karşıtlığı ve Halk Sağlığı” (Ed. Tuğba Yılmaz) Psikoloji, Sosyoloji ve Coğrafya Bakış Açısından Sağlık İçinde, ss. 61-93, Berikan Yayıncılık, Ankara.
10. Ataç Ö.&Aker A. A. (2014). “Aşı Karşıtlığı”, Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Dergisi, İlkbahar(30):42-47.
11. Azap A. (2019). “Aşı Karşıtlarının İddiaları ve Gerçekler”, KLİMİK, Türk Klinik Mikrobiyoloji ve İnfeksiyon Hastalıkları Derneği, www.klimik.org.tr.
12. Bodur Ş.&Sosyal Ş. (2004). “Otizm Erken Tanısı ve Önemi”, Sürekli Tıp Eğitim Dergisi, 13(10):394-398.
13. Badur S. (2011). “Aşı Karşıtlı Gruplar ve Aşılara Karşı Yapılan Haksız Suçlamalar”, ANKEM Dergisi, 25(Ek 2):82-86.
14. Barutçu A.;Çay E.&Evliyaoğlu N. (2021). “Çiçek Hastalığı Epidemisinde Covid-19 Pandemisine; Aşı Kararsızlığı ve Aşı Reddi”, Arşiv Kaynak Tarama Dergisi, 30(4):243-250.
15. Demir T. (2021). “Aşı Karşıtlı Tutumların Sosyokültürel ve Dini Boyutları”, Selçuk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi, 2(2):275-291.
16. Doğanılmaz Duman D.&Ünür E. (2022). “Özne ve Söylem Bağlamında Aşı Karşıtlı Protestoların Toplumsal Hareketler Sosyolojisi Kapsamında İncelenmesi”, Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi, 10(1):98-127.
17. Doğru O. (2018). “Yaşama Hakkı Anayasa Mahkemesi Bireysel Başvuru El Kitabı-5”, ss. 41, MRK Baskı, Ankara
18. Düzgün M. V.&İşler Dalgıç A. (2019). “Toplum Sağlığı İçin Giderek Artan Tehlike Aşı Reddi Önlenebilir Mi?”, Güncel Pediatri Dergisi, 17(2):424-434.
19. Eroğlu H.;Diñ G.&Şimşek F. (2014). “Osmanlı İmparatorluğunda Tekih-i Cüderi”, Millî Folklor Dergisi, 26(101):193-208.
20. Gülcü S.&Arslan S. (2018). “Çocuklarda Aşı Uygulamaları:Güncel Bir Gözden Geçirme”, Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 8(1):34-43.
21. Gür E. (2019). “Vaccine Hesitancy - Vaccine Refusal”, Türk Pediatri Arşivi, 54(1):1-2.
22. Hatemi H. (2021). “Kişiler Hukuku”, ss.6-8, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul
23. Helvacı S. (2017), ‘Gerçek Kişiler’,ss.103, Legal Yayınevi, İstanbul
24. Kader Ç. (2019). “Aşı Karşıtlığı: Aşı Kararsızlığı ve Aşı Reddi”, ESTÜDAM Halk Sağlığı Dergisi, 4(3):377-388.
25. Kahraman Z. (2016). “Medeni Hukuk Bakımından Tıbbi Müdahaleye Hastanın Rızası”, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 7(1):479-509
26. Karabulut M. (2016). “Osmanlı İmparatorluğu’nda 19. Yüzyılda Değişim Süreci, Sosyal ve Kültürel Durum”, Mecmua Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 1(2):49-65.
27. Karakaya I. (2018). “Otizm ve Aşılarda Bir İlişki Var mı?”, Toplum ve Hekim Dergisi, 33(3):213-216.
28. Karakılıç C. (2021). “Osmanlı Devletinden Çiçekle Mücadelede Kullandığı Yöntemler (1908-1918)”, Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi, 17(33):1-33.

- 29.Kılıçarslan Ö. (2020). “Aşı Karşıtlığı Tarihçesi” (Ed. Cengiz Yakıncı), Güncel Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları, ss.25-41, Akademisyen Yayınevi, Ankara.
- 30.Kılıçoğlu, A. (2016). “Şeref Haysiyet ve Özel Yaşama Basın Yoluyla Saldırlardan Hukuksal Sorumluluk”, ss.3, Turhan Kitabevi, Ankara
- 31.Kıran İ. (2005). “Alüminyum Kimyasal Türlerinin Ölçümünün İncelenmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- 32.Kodaman B. (2007). “Osmanlı Devletinin Yükseliş ve Çöküş Sebeplerine Genel Bakış”, Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2007(16):1-24.
- 33.Kuşçu F.&Tütüncü E. E. (2015). “Kitle Bağışıklığı Ve Kızamık”, Türkiye Enfeksiyon Hastalıkları ve Klinik Mikrobiyoloji Uzmanlık Derneği Haber Dergisi, 4(1):1-4.
- 34.Kutlu H.H.&Altındış M. (2018). “Aşı Karşıtlığı”, Flora Dergisi, 23(2):47-58.
- 35.Mercan B. (2017). “XIX, Yüzyılda Osmanlı’da Çiçek Salgınları ve Çiçek Hastalığı ile Mücadele”, Yüksek Lisans Tezi, Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırklareli.
- 36.Mühür İ.;Yılmaz Ş.&Soylu P. (2022). “Geçmişten Günümüze Aşı ve Aşılama”, Journal of Medical Topics & Updates, 1(1):32-36.
- 37.Oğuzman K.;Özer Seliçi Ö.& Oktay Özdemir S. (2020). ‘Kişiler Hukuku Dersleri’, ss.78, Filiz Yayınevi, İstanbul.
- 38.Örün E.&Yalçın S.S. (2011). “Kurşun, Civa, Kadmiyum: Çocuk Sağlığına Etkileri ve Temasının Belirlenmesinde Saç Örneklerinin Kullanımı”, Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi, 3(2):73-81.
- 39.Özeren G. S. (2013). “Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB) ve Hastalığa Kanıt Penceresinden Bakış”, Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 4(2):57-63.
- 40.Öztürk M. E. (2022). “Aşılarda Kullanılan Koruyucu ve Adjuvan Maddelerin Olası Toksik Etkilerinin Değerlendirilmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- 41.Parıldar H. (2020). “Tarihte Bulaşıcı Hastalık Salgınları”, Tepecik Eğit. Ve Araşt. Hast. Dergisi, 30(Ek Sayı):19-26.
- 42.Şener E. F.&Özkul Y. (2013). “Otizmin Genetik Temelleri”, Sağlık Bilimleri Dergisi (Journal of Health Sciences), 22(1):86-92.
- 43.Seven T.;Can B.;Darende B.N.&Ocak S. (2018). “Hava ve Toprakta Ağır Metal Kirliliği”, Ulusal Çevre Bilimleri Dergisi, 1(2):91-103.
- 44.Topçu İ.&Nasuhbeyoğlu N. (2020). “Gen Düzenlemeleri Teknolojileri Bağlamında COVID-19 Aşı Çalışmaları ve Etik Sorunlar”, Anadolu Kliniği Tıp Bilimleri Dergisi, 25(3):274-284.
- 45.Türkez H.&Yousef M. I. (2009). “İnsan Lenfositlerinde Alüminyum ile Uyarılmış Genotoksiste Üzerine Propolisin Etkisi”, AKÜ Fen Bilimleri Dergisi, 9(2):15-21.
- 46.Yavuz M. “Aşı Karşıtlığının Tarihçesi”, Toplum ve Hekim Dergisi, 33(3):187-194.
- 47.Yiğit T.;Oktay B. Ö.; Özdemir C.N.& Pasa S. M. (2020). “Aşı Karşıtlığı ve Fikri Gelişimi”, Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi, 7(53): 1244-1261
- 48.World Health Organization, Regional Office for the Eastern Mediterranean, <http://www.immunize.org/talking-aboutvaccines/porcine.pdf>> erişim tarihi 06 Ağustos 2022
- 49.<https://www.saglik.gov.tr/TR,21088/sagliga-asilanin.html>> erişim tarihi 06 Ağustos 2022
- 50.https://www.who.int/health-topics/vaccines-and-immunization#tab=tab_1> erişim tarihi 30 Temmuz 2022
- 51.<https://covid19asi.saglik.gov.tr/TR-77801/turkiyede-asinin-tarihcesi.html> erişim tarihi 08 Ağustos 2022
- 52.<https://covid19asi.saglik.gov.tr/TR-77801/turkiyede-asinin-tarihcesi.html>> erişim tarihi 13 Eylül 2022
- 53.<https://asi.saglik.gov.tr/genel-bilgiler/49-a%C5%9F%C4%B1-nedir,-nas%C4%B1-etkieder.html#:~:text=%C4%B0nsan%20ve%20hayvanlarda%20hastal%C4%B1k%20yapma,geli%C5%9Ftirilen%20biyolojik%20C3%BCr%C3%BCnlere%20a%C5%9F%C4%B1%20denir> > erişim tarihi 13 Eylül 2022

54. <https://asi.saglik.gov.tr/genel-bilgiler/27-asininyararlari> > erişim tarihi 13 Eylül 2022
55. [https://www.mta.gov.tr/v3.0/metalikmadenler/civa#:~:text=S%C3%BCmerler%20zaman%C4%B1ndan%20oberi%20bilinen%20c%C4%B1va,%2Fs%C4%B1v%C4%B1%20g%C3%BCm%C3%BC%C5%9F\)%20s%C3%B6zc%C3%BC%C4%9F%C3%BCnden%20gelir](https://www.mta.gov.tr/v3.0/metalikmadenler/civa#:~:text=S%C3%BCmerler%20zaman%C4%B1ndan%20oberi%20bilinen%20c%C4%B1va,%2Fs%C4%B1v%C4%B1%20g%C3%BCm%C3%BC%C5%9F)%20s%C3%B6zc%C3%BC%C4%9F%C3%BCnden%20gelir) > erişim tarihi 13 Eylül 2022
56. https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/17712/mod_resource/content/1/molekul%20ve%20formuller.pdf > erişim tarihi 13 Eylül 2022
57. <https://bilimgenc.tubitak.gov.tr/makale/kabartma-tozu-nasil-kabartir> > erişim tarihi 13 Eylül 2022
58. <http://talsad.org.tr/wp-content/uploads/2019/05/Aluminyum-ve-saglik.pdf> > erişim tarihi 13 Eylül 2022
59. <https://covid19asi.saglik.gov.tr/TR-77806/asi-icerikleri.html> > erişim tarihi 13 Eylül 2022
60. <https://covid19asi.saglik.gov.tr/TR-77806/asi-icerikleri.html> > erişim tarihi 13 Eylül 2022
61. <https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/haberler/asilama-takviminde-degisiklik-yapildi.html> > erişim tarihi 13 Eylül 2022